

RENÉE RICHER

ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΣΤΟΥΣ ΝΕΩΤΕΡΟΥΣ ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ*

Κύριε Πρύτανη,
Κύριε Κοσμήτορα,
Κύριοι Πρέσβεις,
Κύριοι Συνάδελφοι,
Κυρίες και Κύριοι,

Θα ήθελα πριν απ' όλα να εκφράσω τη συγκίνησή μου, σήμερα που βρίσκομαι πάλι, και με τέτοια εξαιρετική αφορμή, στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνών, σ' αυτό το Πανεπιστήμιο όπου δίδαξα, ως ύφηγητρια, για τέσσερα χρόνια, στην αρχή τῆς σταδιοδρομίας μου.

Πέρασαν μερικές δεκαετίες, και ἡ πολὺ νέα τότε καθηγήτρια, πού ἦταν πιδ μικρὴ ἀπὸ ὀρισμένους φοιτητές, βρίσκεται, στὸ τέρμα τῆς ἀποστολῆς της, τιμημένη ἀπὸ τὸ διάσημο Καποδιστριακὸ Πανεπιστήμιο. Ἡ συγκίνησή μου εἶναι ἀνάλογη τῆς τιμῆς πού μοῦ ἀπονέμεται σήμερα.

Ἄν κάνω ἀναδρομὴ στὴν ἀκαδημαϊκὴ πορεία μου, πιστεύω ὅτι στάθηκα πολὺ τυχερή. Ὅταν ἤμουν φοιτήτρια στὴ Σορβόνη, εἶχα τὴν εὐκαιρία —σπάνια εὐκαιρία τότε— νὰ ἔρθω στὴν Ἑλλάδα, καὶ νὰ ταξιδέψω στὴν ἐπαρχία. Ἀποφάσισα ἀμέσως νὰ μάθω τὰ νέα ἑλληνικά, ἀπὸ γλωσσολογικὴ περιέργεια, ἐπειδὴ οἱ βασικὲς σπουδές μου ἦταν κλασσικὲς, ἀλλὰ καί, κυρίως, ἀπὸ αὐθόρμητη ἀγάπη γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀπὸ τότε, παράλληλα μὲ τὶς κύριες σπουδές μου, ἤμουν μαθήτρια τοῦ André Mirambel καὶ τῶν ὑφηγητῶν του, τῆς Πολύμνιας Λάσκαρη, τοῦ Γιώργου Σπυριδάκη, τοῦ Θράσου Καστανάκη, καὶ φοιτοῦσα στὸ Νεοελληνικὸ Ἰνστιτοῦτο τῆς Σορβόνης ὅπως καὶ στὴ Σχολὴ Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν. Τὸ πάθος τοῦ André Mirambel γιὰ τὴν τελειότητα, ὁ ἐκλεκτὸς πλοῦτος τῆς

* Ἐκφωνήθηκε στὴ Μεγάλῃ Αἵθουσα Τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὴν 22α Μαρτίου 2001, κατὰ τὴν ἀναγόρευση τῆς Κυρίας Renée Richer σὲ ἐπίτιμον διδάκτορα τοῦ Τμήματος Φιλολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς.

Πολύμνιας Λάσκαρη και του Γιώργου Σπυριδάκη, και η πληθωρική παρουσία του Θράσου Καστανάκη, μου έδωσαν, στον νεοελληνικό τομέα, μια πολύπλευρη μόρφωση που μου στάθηκε πάντα πολύτιμη. Και αυτή τη μόρφωση έμελλαν να την πλουτίσουν φιλολογικές και λεξιλογικές μελέτες που έκανα, με την ευκαιρία λογοτεχνικών μεταφράσεων, μαζί με τον Γιώργο Θεοτοκά. Και ο Θεοτοκάς, από την πλευρά του, μου δίδαξε τα νέα ελληνικά.

Στάθηκα επίσης πολύ τυχερή που η Διεύθυνση Μορφωτικών Σχέσεων του Γαλλικού Ύπουργείου Έξωτερικών με διόρισε, στο πλαίσιο της Γαλλικής, Πανεπιστημιακής Αποστολής, στο Γαλλικό Ίνστιτούτο Αθηνών. Διευθυντής, τότε, του Ίνστιτούτου ήταν ο Οκτάβιος Μερλιέ. Έρχομουν στην Ελλάδα για να σπουδάσω ελληνικά. Τί ευτυχία! Και άγνοούσα τότε ότι αυτός ο διορισμός έμελλε να αποβή αποφασιστικός και για την προσωπική μου ζωή.

Χάρη στην κλασσική και νεοελληνική μου μόρφωση, είχα μια θέση μάλλον προνομιούχο στο Γαλλικό Ίνστιτούτο, όπου δίδασκα στο περίφημο Cours Spécial. Ο Κύριος Roger Millieix, διευθυντής σπουδών, μου ανέθεσε μαθήματα όχι μόνο αρχαίων γλωσσών αλλά και μετάφρασης από τα νέα ελληνικά στα γαλλικά. Μπορώ σήμερα να πω ότι αυτά τα μαθήματα χάραξαν στη μνήμη μου μερικές από τις καλύτερες αναμνήσεις της επαγγελματικής μου ζωής, όπως και η διδασκαλία που έκανα έδω, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Επιπλέον, αυτή η πείρα με βοήθησε σημαντικά, από επιστημονική και παιδαγωγική άποψη, όταν ίδρυσα το Νεοελληνικό Τμήμα του Πανεπιστημίου της Νίκαιας.

Πράγματι, η διδασκαλία στο εξωτερικό των νέων ελληνικών δεν είναι δύσκολη. Η γλώσσα είναι δύσκολη. Ως ζωντανό πλάσμα, ξεγελά τον μαθητευόμενο, που μπορεί να αποθαρρυνθεί. Δεν έχουν όλοι οι φοιτητές την ανάγκη επιμονή για να αποκτήσουν στέρεη γλωσσολογική παιδεία. Επομένως αυτή η παιδεία θα είναι πιθανώς προνόμιο εκείνων που έχουν μελετήσει τα αρχαία ελληνικά. Δυστυχώς, στη Γαλλία τουλάχιστον, η κλασσική παιδεία σιγά σιγά περιορίζεται, και υπάρχει κίνδυνος να εξαφανιστεί.

Τότε, τι μπορούμε να κάνουμε για να ζήσουν και να ανθήσουν οι νεοελληνικές σπουδές; Χάρη στην πολύχρονη εμπειρία μου, μπορώ, νομίζω, να τονίσω ότι καλό, και μάλιστα απαραίτητο, είναι να στηρίζει ο καθηγητής τη διδασκαλία του πάνω στη γνώση του πολιτισμού, δηλαδή πάνω στη γνώση του Έθνισμου και της ιστορικής πορείας του. Στην Ελλάδα, όπως και αλλού, το παρόν έχει δημιουργηθεί προ πάντων από το παρελθόν. Αυτό προσπαθήσαμε να αποδείξουμε, οι συνάδελφοί μου και εγώ, στο συνέδριο που διοργάνωσα στη Νίκαια, στο Μεσογειακό Πανεπιστημιακό Κέντρο· συνέδριο που είχε τίτλο «Η Νεώτερη Ελλάδα και η κληρονομιά του παρελθόντος».

Έννοείται πως σ' ένα νεοελληνικό τμήμα του εξωτερικού δεν πρόκειται να κάνει κανείς ειδικά μαθήματα για τον αρχαίο πολιτισμό. Όμως, σε κάθε ευ-

καιρία, εἴτε μὲ τὴ μελέτη τῆς σύγχρονης ἱστορίας εἴτε μὲ τὴ μελέτη τῶν μεγάλων λογοτεχνικῶν κειμένων, πρέπει, νομίζω, ὁ καθηγητὴς νὰ ὑπενθυμίζει στὸ ἀκροατήριό του τὶς βασικὲς ἔννοιες, τὰ ἰδεώδη, καὶ τὶς κύριες σκέψεις ποὺ μᾶς ἔχουν παραδώσει οἱ Ἀρχαῖοι.

Δὲν ἤρθα ἀπὸ τὴ Γαλλία, κομίζοντας γλαύκα στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ ἐξηγήσω σὲ Ἕλληνες τί εἶναι τὸ «Ἑλληνικὸ Θαῦμα», ὅπως ἔγραφε ὁ Ernest Renan, καὶ γιὰ νὰ πῶ πόσο δεσπόζει καὶ πόσο πλούσιος εἶναι ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμός. Θὰ ἦταν γελοῖο.

Θὰ ἤθελε ἀπλῶς νὰ ὑπογραμμίσω ὁρισμένους τρόπους χάρις στοὺς ὁποίους μποροῦμε νὰ φωτίσουμε, νὰ ἐκπαιδεύσουμε, νὰ μορφώσουμε τὸν ξένο ποὺ ἐπιδίδεται στὶς νεοελληνικὲς σπουδές.

Εἶναι περιττὸ νὰ δηλώσω ὅτι τὸ σημερινό μου θέμα δὲν ἀφορᾷ στὰ μύρια ὁμορφα κείμενα τῆς σύγχρονης Ἑλλάδας ποὺ δὲν ἔχουν ἱστορικὲς ἀναφορές, καὶ ποὺ ἀποτελοῦν ἄλλη πλευρά, ἐπίσης σημαντικώτατη, τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἀλλά, παραδείγματος χάριν, ἂς λάβουμε ὑπόψη τὶς ὁδὲς τοῦ Κάλβου, ἡ ἓν ἔργο σὰν τὸ ὁμορφο ποίημα τοῦ Σικελιανοῦ Ἱερὰ Ὀδός, ὅπου ὁ ποιητὴς, ἀναπολώντας ἓναν περίπατο στὴν Ἑλευσῖνα, γράφει γιὰ τὸ ξόανο *Μεγάλης Θεᾶς, τῆς αἰώνιας Μάνας*,

[...] ποὺ [...]

γιὰ τὸν καημὸ τῆς κόρης τῆς λεγόνταν

Δήμητρα ἐδῶ, γιὰ τὸν καημὸ τοῦ γιοῦ τῆς

ποὺ πέρα ἦταν Ἀλκμήνη ἢ Παναγία.

Ἀς ἐξετάσουμε τὴν *Κίχλη* τοῦ Σεφέρη, μὲ τὴ «φωνὴ τοῦ Γέρου» ποὺ θὰ «δικαστ[εῖ] νὰ πι[εῖ] φαρμάκι».

Γιὰ τὴ μελέτη τέτοιων ἔργων, δὲν ἀρκεῖ ἓν γρήγορο ἐπιπόλαιο σχόλιο ἀναφερόμεσο μεταξὺ ἄλλων στὰ ἀρχαῖα στοιχεῖα ποὺ διαφαίνονται στὸ κείμενο.

Ἀλλὰ θεωρῶ ἀπαραίτητο νὰ ἀφιερώσουμε ἓναν ἱκανὸ χρόνο σ' αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα στοιχεῖα, ποὺ θὰ δώσουν στὸ κείμενο τὸ ἀληθινὸ του νόημα, ἐντάσσον-
σοντάς το στὴν ἑλληνικὴ συνέχεια ποὺ τροφοδότησε οὐσιαστικὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ παιδεία.

Ὅταν, μὲ ἀφορμὴ τὰ ἔργα τοῦ Κάλβου, ἀναφερόμαστε στὰ ἐπινίκια τοῦ Πινδάρου, ὅταν, διαβάζοντας τὴν Ἱερὰ Ὀδό, διηγούμαστε τοὺς ἀρχαίους μύθους, ὅταν ὡς «Γέρο» τοῦ Σεφέρη ἐννοοῦμε τὸν Σωκράτη, τότε οἱ νεοελληνικὲς σπουδές, ἀντὶ νὰ μένουν ἀπλῶς ἓνας κλάδος, μιὰ εἰδικότητα, εὐγενὴς ἀλλὰ κάπως ἀπομονωμένη, ὀδηγοῦν σὲ μιὰ γενικώτερη μόρφωση, τῆς ὁποίας μάλιστα ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστο μέρος.

Θὰ μπορούσα νὰ μιλήσω καὶ γιὰ τὰ πρόσωπα μυθιστορημάτων ἢ θεατρικῶν ἔργων, ποὺ εἶναι φορεῖς ἀρχαίων ὑποδειγμάτων. Ἐπίσης, θὰ μπορούσα νὰ

ἀναφερθῶ σὲ διαλόγους ποὺ ἔχουν, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, σωκρατικό χαρακτήρα...

Μὲ τὴν ἐμπεριστατωμένη μελέτῃ τέτοιων κειμένων ὁ νεοελληνιστὴς ἢ θὰ ξαναβρεῖ ἢ θὰ ἀνακαλύψει ἔννοιες ὅπως ἡ ἰδέα τῆς ἀρμονικῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἰσορροπία μεταξύ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος, τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς δράσης.

Τέτοια κείμενα, ποὺ μὲ ἐπιφανειακὴ ἐρμηνεία θὰ κινδύνευαν, ἴσως, νὰ λησμονηθοῦν, μποροῦν νὰ γίνουν σημάδια σὲ ἕναν μακρὺ πνευματικὸ δρόμο καὶ ἀγωγοὶ γιὰ μιὰ μακρόπνοη μόρφωση.

Καλοῦν, ἐπιπλέον, τὸν νεοελληνιστὴ, ὁ ὁποῖος, ἂν ἀγνοεῖ τὴν ἀρχαία γλώσσα, διαβάξει μεταφράσεις, νὰ διευρύνει τὴν ἔρευνά του πρὸς τὰ πλούτη ποὺ μᾶς ἔχει κληροδοτήσει ἡ Ἀρχαία Ἑλλάδα: τὴ φιλοσοφικὴ θεωρία, τὴν ἀνθρώπινη προσέγγιση τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, τὰ πρωτεῖα τῆς λογικῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκειότητα μὲ ὅ,τι ὑπερφυσικό, μὲ τὸν μῦθο.

Θυμᾶμαι ὅτι, στὴ Σορβόνη, ὁ André Mirambel μᾶς ἔλεγε: «Θὰ δεῖτε, ὅταν οἱ κλασσικὲς σπουδὲς θὰ ἀρχίσουν νὰ μειώνονται, θὰ δεῖτε ὅτι τὰ νέα ἐλληνικά θὰ βοηθήσουν τὰ ἀρχαία». Προσωπικά, τότε, δὲν τὸ πίστευα. Ἀλλὰ τώρα, ὕστερα ἀπὸ τόσον καιρὸ, τὸ παρατηρῶ, τὸ διαπιστώνω: ἡ πρόβλεψη τοῦ André Mirambel, κατὰ κάποιον τρόπο, πραγματοποιεῖται. Διότι οἱ νεοελληνικὲς σπουδὲς, χάρις σὲ συνετὴ μελέτῃ, χάρις σὲ διαδοχικὲς διευρύνσεις τῶν θεμάτων, μποροῦν νὰ ὁδηγήσουν τὸν ξένο σὲ ἕνα ζηλευτὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτρέψει, ὅταν θὰ ἀνεβεῖ στὴν Ἀκρόπολη, νὰ μὴ θαυμάσει ἀφελῶς, ἀλλὰ νὰ αἰσθανθεῖ καὶ νὰ καταλάβει ἐκείνον τὸν συνδυασμὸ τῆς λογικῆς καὶ τῆς εὐαισθησίας ποὺ ὑμνοῦσε ὁ Renan ὅταν, μπροστὰ στὸν Παρθενώνα, παρατηροῦσε: «Εἶναι τὸ ἰδεῶδες ἀποκρυσταλλωμένο σὲ πεντελικὸ μάρμαρο».

Γιὰ ἕναν Εὐρωπαῖο, γιὰ ἕναν Γάλλο, ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς εἶναι, κυρίως, ὁ ἀρχαῖος πολιτισμὸς.

Ὅμως, αὐτὸ τὸ μήνυμα τῆς Ἀρχαιότητος δὲν εἶναι τὸ μόνον μήνυμα ποὺ μᾶς ἔχει ἀφήσει ἡ Ἑλλάδα, ἂν καὶ ἐμεῖς οἱ Γάλλοι ἀποδώσαμε μικρότερη σημασία στὸ ἄλλο μήνυμα, στὸ ὁποῖο θέλω τώρα νὰ ἀναφερθῶ: στὸ μήνυμα τοῦ Μεσαίωνα, τοῦ Βυζαντίου, αὐτῶν τῶν ἑντεκα αἰώνων ἔντονης θρησκευτικῆς, πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς.

Καὶ σ' αὐτὸν τὸν τομέα οἱ νεοελληνικὲς σπουδὲς παίζουν μεγάλον ρόλο. Πρὸ ὀλίγου ἀναπολοῦσα τὸν Κάλβο, τὸν Σικελιανό. Ἄς σκεφτοῦμε τώρα τὰ ἔπη τοῦ Παλαμᾶ, τὸν *Λωδεκάλογο τοῦ Γύφτου*: πρῶτα, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ γνωρίσει κανεὶς τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ καταλάβει, νὰ ἐκτιμήσει τοὺς στίχους τοῦ μεγάλου ποιητῆ. Πῶς νὰ μπορέσει νὰ διαβάσει ἕνα ἄσμα σὰν τὸν «Προφητικόν» ἢ σὰν τόσα ἄλλα, χωρὶς ἱκανοποιητικὴ γνώση τοῦ Βυζαντίου; Ἔτσι, ἡ μελέτῃ ἐνὸς κειμένου ἐπιτρέπει προοδευτικὰ στὸν νεοελληνιστὴ νὰ ἀνακαλύψει ἕναν πολιτι-

σμὸ πού εἶναι, στὴ Γαλλία τουλάχιστον, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν εἰδικῶν, σχεδὸν ἄγνωστος.

Θυμᾶμαι φοιτητὲς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νίκαιας, θαμπωμένους νεοφώτιστους πού, παρασυρμένοι ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό τους, ἄρχιζαν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τοὺς μεγάλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας: τὸν Καισαρεῖα Βασίλειο, τὸν Γρηγόριο τὸν Ναζιανζηνό. Ἀνακάλυπταν —ἔστω περιορισμένα, ἀλλὰ καὶ τέτοια ἀνακάλυψη εἶναι κέρδος—, ἀνακάλυπταν τὴ διδασκαλία τοῦ μεταφυσικοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς ἡθικῆς πού παραδίδουν οἱ Ὁμιλίες. Ἀνακάλυπταν, ἐπίσης, τὴ *Βιβλιοθήκη* τοῦ Φωτίου, τοῦ χριστιανοῦ Φωτίου, τοῦ οὐμανιστῆ Φωτίου! Μιὰ μέρα μάλιστα μὲ κατέπληξαν, ἀφοῦ μοῦ ἔφεραν ἓνα βιβλίον πού εἶχε ἐκδοθεῖ στὸ Παρίσι τὸ 1976, καὶ πού εἶχαν ἀγοράσει. Ἦταν τὸ ἔργο τοῦ Πλήθωνος Γεμιστοῦ *Περὶ τῶν Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται!*

Αὐτοὶ οἱ νέοι φοιτητὲς εἶχαν συνειδητοποιήσει μιὰ σχέση μετὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ ἀρχαίου, μετὰξὺ ἐνὸς σχεδὸν ἄγνωστου ὀνόματος καὶ δύο πασίγνωστων ὀνομάτων. Ἕνας καινούργιος δρόμος ἀνοιγόταν μπροστά τους. Γιατὶ ἡ βυζαντινὴ ἐποχὴ παρέχει μιὰ ὁλόκληρη πλευρὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνοι οἱ φοιτητὲς μποροῦν, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀπόφασή τους, ἢ μόνον νὰ τὴν ἀγγίξουν, ἢ νὰ τὴν σπουδάσουν σὲ βάθος. Καὶ ὅπωςδήποτε θὰ ἀγνοοῦσαν τὴ βυζαντινὴ ἱστορία, ἂν δὲν μελετοῦσαν τὴ γλώσσα καὶ τὸν πολιτισμὸ τῆς Νεώτερης Ἑλλάδας.

Θέλω ὅμως νὰ προσθέσω ὅτι ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ γενικότερα ἡ βυζαντινὴ τέχνη εἶναι, στὴ Γαλλία, λιγότερο ἀγνοημένες. Εἶναι αὐτὸ μιὰ κάποια παρηγοριά!

Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς νεώτερης ἐποχῆς —ἐννοῶ τῆς περιόδου πού ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 1453— δὲν εἶναι κάτι πού ἀπλῶς διαφωτίζει τὸν νεοελληνιστὴ γιὰ τὰ μαθήματά του, ἀλλὰ εἶναι, φυσικὰ, ἡ ἴδια ἡ οὐσία, τὸ ἴδιο τὸ ἀντικείμενο τοῦ μαθήματος.

Παρατηροῦμε ὅτι ἐπὶ τέσσερις σχεδὸν αἰῶνες, ἡ μοίρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ μήνυμά του δὲν ἀντιστοιχοῦν στὸν πολιτισμὸ ἐνὸς κυρίαρχου κράτους. Εἶναι δημιούργημα συγκεκριμένων προσώπων. Πρῶτα, ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων πού, ἀφήνοντας τὴν Κωνσταντινούπολη, μετὰ τὴν Ἀλωση, βρέθηκαν στὴν Εὐρώπῃ, ἰδιαίτερα στὴν Ἰταλία, ὅπου ἡ μόρφωση, ἡ εὐρυμάθεια καὶ τὰ κείμενά τους τροφοδότησαν τὴν Ἀναγέννηση. Καὶ μέχρι τὸν δέκατο ἑνῆτα αἰῶνα, ἐνῶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ζοῦσε πλανωμένο ἀπὸ τὴν σκλαβιά, ἀτομικὲς δραστηριότητες καὶ πρωτοβουλίες διατηροῦσαν ζωντανὴ καὶ σὲ ἐγρήγορση τὴν ἐλληνικὴ παράδοση. Τὸ πολιτικὸ καὶ μορφωτικὸ ἔργο τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τοῦ Φαναρίου, τὸ ἔργο πού πραγματοποιοῦσαν οἱ οἰκογένειες Ὑψηλάντη, Μαυροκορδάτου, ἢ ὁ Κερκυραῖος Καποδίστριας, συντελοῦσαν στὴν δικαίωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ παρέδιδαν καὶ ἱστορικὸ μήνυμα καὶ τὸ ἡθικὸ

δίδαγμα, πού έμελλαν νά βοηθήσουν σημαντικά στή γέννηση ενός Νεοελληνικού κράτους.

Όταν γεννήθηκε έκείνο τò κράτος, και ανέλαβε τήν εϋθύνη —πού άποτελούσε και τιμή— νά ζωντανέψει ένα παρελθόν πού, στòν ευρωπαϊκό χώρο, ήταν τότε μοναδικό, για πολλούς λόγους, ή άποστολή ήταν δύσκολη. Ό «Έλληνας όμως καταλάβαινε πόσο ύψηλή ήταν ή εϋθύνη αυτή, όπως τò μαρτυροϋν τὰ λόγια τοϋ Μακρυγιάννη όταν εμπόδισε στρατιώτες νά πουλήσουν σέ ξένους άρχαία άγάλματα: «Νά μὴν τò καταδεχτήτε», λέει ο στρατηγός, «να βγοϋν από τήν πατρίδα μας. Δι' αυτά πολεμήσαμε».

Τήν ίδια εποχή, όταν ή 'Αθήνα άρχίζει νά στολίζεται με νεοκλασσικά κτίρια, οί 'Έλληνες προφανώς ένοιωσαν τò γεγονός όχι τόσο ως ευρωπαϊκή μόδα, όσο ως παλιγγενεσία τοϋ παρελθόντος τους.

Αυτή τή συνείδηση τής ελληνικής συνέχειας, τής διάρκειας, ορατής ή άθέατης, τοϋ 'Ελληνισμού, ο καθηγητής τών νέων ελληνικών στò έξωτερικό μπορεί νά τήν διδάξει με τρόπο έπιστημονικό. Δέν νομίζω νά ύπάρχει, φυσικά, άλλος τρόπος. Αυτό τουλάχιστον προσπάθησα νά κάνω στò Πανεπιστήμιο τής Νίκαιας. Και αυτή ή συνέχεια είναι έπίσης ή θεμελιακή ιδέα πάνω στην όποία έστήριξε τήν ίδρυση τής «Έδρας Πλάτωνος» τοϋ Μεσογειακού Πανεπιστημιακοϋ Κέντρου, πού άπειθύνεται, με διαλέξεις και εκθέσεις, σέ ένα ευρύτερο κοινό.

'Αλλά ή συνείδηση αυτή βρίσκεται στòν νοϋ και στην καρδιά τών 'Ελλήνων όταν ιδρύουν τò κράτος τους και οργανώνουν τήν ύπαρξή του μέσα από δυσκολίες, δισταγμούς, αντιθέσεις, αλλά με θάρρος και άποφασιστικότητα. Και αυτό είναι, για όποιον μαθαίνει τὰ νέα ελληνικά, ένα δίδαγμα ευρωστίας, ένα δίδαγμα ζωής. 'Αλήθεια, άποτελεί μεγάλη εϋθύνη και έξαιρετική μοίρα για έναν λαό, νά είναι κάτοχος τής ελληνικής γλώσσας, τής γλώσσας τοϋ Όμήρου, τοϋ Πλάτωνος· έξαιρετικό πεπρωμένο, νά είναι εκπρόσωπος τοϋ 'Ελληνισμού.

Πόσο τυχερός όμως είναι όποιος κατέχει «έκ φύσεως» αυτήν τήν κληρονομιά! Πόσες φορές δέν τò παρατήρησα όταν, νεοφερμένη στην 'Αθήνα με τίς θεωρητικές μου γνώσεις, έργαζόμουν με 'Έλληνες έρευντές, και μάλιστα όταν στò Γαλλικό 'Ινστιτούτο παρέδιδα μαθήματα άρχαίων ελληνικών σέ 'Έλληνες μαθητές. Μοϋ έκανε πάντα μεγάλη εντύπωση ή οικεία έπαφή πού είχαν με τὰ άρχαία κείμενα, με τή διανόηση, με τήν τέχνη τών 'Αρχαίων. Στους νέους τὰ κενά και τὰ λάθη ήταν, φυσικά, άμέτρητα, ήταν συνηθισμένο φαινόμενο. Αύτñν, όμως, τήν άμεση έπαφή και αύτñν τήν αίσθηση τοϋ γνωστοϋ πού είχαν, σέ πολλές και διάφορες περιπτώσεις τίς θαύμαζα. Και ειλικρινά πιστεύω ότι εκείνη ή οικειότητα δίνει τήν αληθινή εικόνα τής ζωής πού ξετυλίγεται.

Με τò πέρασμα τών αιώνων τò μήνυμα τοϋ στοχασμοϋ, τοϋ νοϋ, όπως τò μαρτυροϋν ή σύγχρονη λογοτεχνία και οί σύγχρονες τέχνες, έμεινε ζωντανό αλλά και πλουτίστηκε με ένα μήνυμα δράσης, δυναμισμού, με ένα μήνυμα ζωής.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ, πρὶν τελειώσω, νὰ ἀναφέρω ἓνα περιστατικὸ τῆς καθηγητικῆς μου ζωῆς. Σὲ ἓνα μάθημα ἀρχαίων ἐλληνικῶν στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο, μιλοῦσα γιὰ τὸν *Οιδίποδα Τύραννο*, καὶ ἐξηγοῦσα γιατί καὶ πῶς εἶχε γίνῃ ὁ φόνος τοῦ Λαῖου. Εἶχα μπροστά μου Ἑλλήνες καὶ Γάλλους μαθητές. Οἱ Γάλλοι, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἀκουγαν γιὰ αὐτὸν τὸν μῦθο, ἦταν προσεκτικοὶ καὶ σιωπηλοί. Ἕνας νεαρός, ὅμως, ποὺ ἦταν Ἑλληνας —θὰ ἦταν περίπου δεκαοκτῶ χρονῶν— φώναξε ἀπότομα, μὲ φανερὴ ἱκανοποίηση: «Μὰ κάτι ἔχω ἀκούσει κι ἐγώ, γιὰ αὐτὴ τὴν ἱστορίαν»!

Ὑστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, μπορῶ σήμερα νὰ τὸ ὁμολογήσω: χωρὶς νὰ τὸ δείξω, λίγο τὸν ζήλευα.

Σᾶς εὐχαριστῶ.